

“ויהי ביום השישי, לקטו לחם משנה...” (שמות ט"ז כ"ב)

“It was on the sixth day, and they gathered twice as much bread...”

The Gemara in Shabbos (זק"ז:) tells us that aside from the requirement to commemorate Shabbos with three Seudos (meals), we must also have two loaves of bread at each meal, to symbolize the double portion of Mon that fell in honor of Shabbos. Some say that this obligation is even Min Hatorah, and for this reason the Torah writes the words לחם משנה, referring to the double portion of Mon as bread¹. There are many Mitzvos and Halachos related to the preparation and consuming of the meals on Shabbos, and specifically in regard to the two Challos, commonly called “Lechem Mishneh”. We will try to discuss some of these ideas.

Preparation: The Rama writes, that women should bake bread on Erev Shabbos, kneading enough quantity of dough to require “Chalah” to be taken. “Chalah” is the portion that is required to be removed from the dough and given to a Kohen (or disposed of, as is done nowadays). The Meforshim explain that this Minhag is really comprised of two independent concepts. Firstly, it is a form of honoring the Shabbos, by personally baking the Challah and not just buying it in a store. Second, it allows the woman to perform the Mitzvah of separating “Challah”². This Mitzvah is especially incumbent on women to perform, as it atones for the sin of Chava having given Adam to eat from the Eitz Hadaas³. According to some Rishonim, this Minhag was instituted by Ezra Hasofer, that all women should bake bread on Erev Shabbos morning⁴.

Some Poskim say that nowadays, since home-baked quality Challah can be purchased in any Bakery, there no longer is a requirement to bake it at home. Although this would possibly take care of the “honoring Shabbos” aspect, one would still be remiss in the Mitzva of taking Challah. Therefore, R' Chaim Kanievsky Shlita and other Poskim say that preferably one should try to bake the Challos at home, if possible⁵.

The Poskim contend regarding a small family or couple that does not need to bake the amount of dough necessary for separating Challah (2.6 lbs. of flour to separate, 3.675 lbs. or 4.95 lbs. to make a Bracha⁶), if they should prepare a larger than necessary amount of dough and save the extra dough for the following week, or prepare each week only the small amount that is necessary. This would depend on which of the two aforementioned reasons take precedence. According to some Poskim, the Mitzva to honor each Shabbos with preparation of Challos, takes precedence, and each week one should bake separately⁷. Others say it is preferable to accomplish the Mitzva of Challah once every few weeks, even if the honor of Shabbos is somewhat compromised⁸. If one follows this opinion, and divides the dough into weekly portions, the “Challah” should be separated without a Bracha⁹.

Lechem Mishne: At the first two Seudos on Shabbos (night and day) one is required to wash and make a Bracha over two loaves of bread. According to the Mekubalim, one should have four or twelve Challos on the table at each Seudah¹⁰. As we mentioned,

¹ ט"ז או"ח ס' תרע"ח סק"ב, ובמ"א ס' קפ"ח סק"ט חלק עליו דאין דאורייתא, וכ"ה בפמ"ג ותו"ש ס' תרע"ח. ולכאורה פליגי עם דרשת ר' אבא שם הוה דרשא גמורה או רק אסמתא, וע' ערוה"ש (ס' רע"ד ס"א) דס"ל דהוה דרשא גמורה. ובשו"ת חת"ס או"ח ס' מ"ו הביא מתשו' מנחת יצחק דהוה אסמתא, ע"ש טעמו ומש"כ עליו, וע' תורת חיים ס' קס"ח סק"ו.

² רמ"א או"ח רמ"ב ס"א ובמ"ב שם.

³ שאיבה אדה"ר שהיה חלתו של עולם (ירושלמי שבת פ"ב ה"ו) – דהיינו שאדה"ר נמשל לחלה או משום שהקב"ה גבלו כעיסה קודם יצירתו (פי' הגר"ח קנייבסקי שליט"א לירושלמי), או משום שכשם שחלה מתקן הבריאה כך אדה"ר תיקן העיסה (מחצה"ש שם), או גם אפ"ל שהיה ראשית כחלה שנקרא ראשית (במדבר ט"ו כ', וע' רמב"ן ריש פ' בראשית. וע' כפתור ופרח פל"ו, וצ"ע)

⁴ בד"מ בס' רמ"ב ותרג"ל לא הזכיר ענין מצות חלה רק כבוד השבת, וכתב דהוא א' מי' תקנות של עזרה כדאיתא בב"ק פ"ב ו"שיהא אשה משכמת ואופה". אולם כל הראשונים לא פירשו כן בגמ', ברש"י פי' דקאי אכל יום בשבוע שצרכים לחם, שיהא משכמת לאפות כדי שתהיה לחם מצוי לעניים (וכן מפורש טעם זה בגמ' שהוא לעניים ולא לכבוד שבת), וכן ברא"ש שם, וברמב"ם (אישות כ"ה ה'), ואפי' ר' יונתן מלוניל שלומד שם דקאי אע"ש, לא פי' משום כבוד שבת אלא משום עניים, ע"ש, וכן הקשה על הרמ"א במחזיק ברכה (תר"ב ב'), ע' מש"כ בשם האגודה, ומה שתיירץ הפמ"ג בא"א סק"ד. וע' תענית סוף כ"ד ע"ב ודוק.

⁵ כתב המ"ב שבעוה"ר התחילו הנשים לבטל המנהג ולקנות מהאופה, ואין זה כבוד שבת, ע"כ. ובשו"ת אור לציון (להגר"צ אבא שאול זצ"ל) ח"ב פמ"ז ס"א כתב דזה היה דוקא במקומו של המ"ב שהלחם שקנו מהאופה לא היה כ"כ משובח כמו הלחם שבבית, אבל עכשיו שאפשר לקנות לחם משובח מהאופה אין חילוק, ע"כ. ולכאורה י"ל ע' בדבריו, דאפי' אם נניח דכן היה המציאות (דאינו מסתבר כ"כ), מ"מ כשקונה אינו מקיים מצות חלה, וגם אינו טורח לכבוד השבת, ומה"ת דסגי בהא דמשובח כמו בבית.

⁶ וכ"פ הגר"ח קנייבסקי והגר"מ גרוס שליט"א (הובא בס' לקראת שבת עמ' מ"ב) שאין לקנות מהאופה אם אפשר לאפות בבית. ראיתי בשם הגר"מ היינמאן שליט"א בגליון שיצא ע"י Star-K בחורף תשנ"ו, ע"פ שיעורי תורה של הגר"ח נאה והחזו"א.

⁷ שבט הקהתי ח"ד ס' פ"א, ולכאורה כן משמע דעת הרמ"א בד"מ שלא הביא טעם חלה רק טעם כבוד שבת.

⁸ הגר"ח קנייבסקי שליט"א הובא בס' לקראת שבת עמ' מ"ח.

⁹ בירושלמי סוף מעשרות העושה עיסה ע"מ לחלקה פטורה, ובתוס' ברכות ל"ז ד"ה לחם משמע דככה"ג שאינו אופה הכל בב"א פטור, אולם לדעת הגר"א יו"ד שכו"ס סק"ז דוקא של ב' בב"א פטור אבל של אדם א' מצטרף וכ"כ החזו"א ס' קצ"ח סק"ד. ובש"ש כ"פ פמ"ב י"א הכריע הגרש"א זצ"ל שפירוש בלא ברכה כדעת ר' יחיאל שם בתוס'.

¹⁰ יוסף אומץ תר"ה, וע' מש"כ בזה הב"א ח"ב בספרו עטרת תפארת ע"ב. ובשם הגר"א שמעתי שכוונתם היא שבועה ב' לחמים לשנים בכל סעודה, דהיינו י"ב חתיכות.

the Poskim dispute if this obligation is Min Hatorah or Midrabanan. In regard to Shalosh Seudos and any other subsequent meals on Shabbos, only some Poskim require Lechem Mishne¹¹. (We will IY"YH discuss Shalosh Seudos in a later paragraph.) Everyone is obligated in Lechem Mishne, both men and women¹².

Most Poskim say, that the person who makes the Bracha on the Lechem Mishne should have in mind to be Motzi (discharge) everyone present with the Bracha, since otherwise they will not be able to make the Bracha on Lechem Mishne on their own. Everyone must also eat a small amount from the Lechem Mishne¹³. Others contend that the Mitzva of Lechem Mishne is unaffiliated with the Bracha of Hamotzi, and as long as he has everyone in mind for the Mitzva of Lechem Mishne, they may make their own Bracha on their own bread¹⁴. One should preferably follow the first opinion.

The loaves for Lechem Mishne should be complete (שלם), without any part of the loaf missing. If the Challah comes with a sticker stuck to it, one should remove it after the Bracha (in a way that is permitted on Shabbos), so as not to diminish from the loaf even a small piece. If only a small part is missing (less than 1/48) according to some Poskim it is still usable¹⁵. If a small piece of the bread is missing before Shabbos, one can put the loaf back in the oven and bake it a little more so that it crusts over, returning the status of שלם to the loaf¹⁶. The Poskim discuss if one may use two slices of toast for Lechem Mishne, since they too have been "baked" into single complete units¹⁷. If one slice was cut away from the bread, one may reattach it using a toothpick (or another non-Muktzeh item), so that it appears whole, if no other bread is available¹⁸. If one does not have a complete loaf at all, he may still take two slices of bread and use them as Lechem Mishne¹⁹. Each loaf should also contain at least a K'zayis of bread, and according to the Gr"a - a K'beitza²⁰.

The Rishonim dispute whether when slicing the Lechem Mishne one should slice both at once, or only one of them. Some indeed have the Minhag to slice both²¹. The Rama paskens, that one should place the two Challos one on top of the other, and at night one should slice the bottom one, and in the morning the top one, for Kabbalistic reasons. However, since due to the rule that one may not pass over an opportunity to do a Mitzva (אין מעבירין על המצוות), one should make sure that the Challah that he will slice first is placed closer to him than the other. In this way, the first Challah he reaches is the one he will slice, not passing over the opportunity to slice the other one²².

Even if one is not eating the second Challah, it should still preferably be edible and permissible to eat. Hence, one should not use a Challah that is Pas Akum or dairy (for a Fleishig meal) as the second Challah, since they are not permissible to consume. If no other Challah is available, one may use them B'dieved²³. If the second Challah is merely frozen and inedible until it defrosts, most contemporary Poskim agree that it may be used in the frozen state²⁴.

The Minhag in Klal Yisrael is to cover the Challos. The Tur gives two explanations for this: One, since normally one should first make the Bracha on bread and only afterwards on the wine, on Shabbos when the order is reversed we cover the bread "to hide its shame" at being demoted. (This does not mean that bread has feelings or anything of the sort, but is rather a course in sensitivity for us to practice, see notes²⁵.) Second, is that the covering is to symbolize the manner in which the Mon was delivered, covered from above and below with a layer of dew. The Debrizyner Rav points out, that according to this second reason, we

¹¹ האבודרהם והג"מ הובא ברמ"א רצ"א ס"ד ס"ל דחייב לבצוע על לח"מ בכל סעודה של שבת אפי' אם סועד הרבה פעמים ביום, והטור והמרדכי הובא שם חולקין דאפי' בסעודה שלישית די בכך אחד שלם, ופוסק הרמ"א דיש להחמיר כדעה ראשונה.

¹² משנ"ב ס' קס"ז ס"ק פ"ג, וכ"כ כל הפוסקים ע' תשו' מהר"ם מרוטנברג דפוס פראג ס' תרמ"ב, ארחות חיים להרא"ה דין ג' סעודות, וכן ברמב"ן ור"ן בשבת קי"ז, וע"ע שו"ת רעק"א ח"א. ופלא על האלף לך שלמה באו"ח ס' קי"ד שכתב דנשים פטורים.

¹³ משנ"ב שם, וע' קצוה"ש ס' ל"ז בדה"ש ס"ט.

¹⁴ א"א בוטשאטש ס' רע"ד מטעם שליחות, וצ"ל שהבין דמצות לח"מ אינו שיברך על לח"מ אלא שיבצע על לח"מ וגם ס"ל שאינו מצוה שבגופו, וממילא שייך שליחות, ויל"ע בזה ואכמ"ל. וע' שו"ת רבבות אפרים ח"ב ס"ע וקנין תורה בהלכה ס' פ"ח. וע"ע מש"כ בזה בשו"ת באר משה ח"ה ס' ע"ה ובשש"כ פנ"ה הערה י"ד בשם הגרש"א זצ"ל דלדעה זו גם אין צריכין לטעום מהלח"מ.

¹⁵ בשע"ת ס' רע"ד הביא מחלוקת הרא"ש והר"י, דהר"י ס"ל דאפי' חסרון מועט פוגם בשם "שלם", והרא"ש ס"ל דצריך א' ממ"ח, וע"ש לענין אם נטל ממנו לשם חלה.

¹⁶ שו"ת שאלי ציון או"ח ס"ט הובא בשש"כ ח"ב פנ"ה ס"י.

¹⁷ שם כתב דמותר, ובשם הגרש"א זצ"ל פקפק מאד בזה דניכר היטב שאינו לחם שלם, ופסק דאין לעשות כן.

¹⁸ מחבר ס' קס"ח ס"ב ובמ"א ומ"ב על אתר. ובשד"ח מע' ל' כלל כ"ז כתב דדוקא אם באים מלחם א', וע' דע"ת ס' רע"ד.

¹⁹ ערוה"ש ס' רע"ד ס"ה, שו"ת משיב דבר ס' כ"א. ובמ"ב רצ"א סק"כ כתב דאינו יוצא לח"מ בכלל.

²⁰ חקרי לב יו"ד ח"א דפ"ח הסתפק בזה, ובפתח הדביר ושד"ח שם ורבבות אפרים ח"א עמ' ר"ד בשם הגר"ח קנייבסקי כתבו שיהא בהם כזית. וע' כה"ח ס' רע"ד סק"ח שו"ת שרגא המאיר ח"א ס' ע"ג. ובשם הגר"א הובא דצריך כביצה, ע' מעש"ר החדש להגר"מ שטרנבוך שליט"א ס' קכ"ג הע' ד'.

²¹ הרשב"א כתב (בשבת שם) דצריך לבצוע שניהם ביחד, וכ"פ המהרש"ל והשל"ה הובא במ"א סק"א, והגר"א סק"א, אולם רש"י שם פ"י באופן אחר דכוונת הגמ' היא רק שצריך לבצוע פרוסה גדולה המספיק לכל הסעודה, ולא לבצוע שניהם, וכמדומני שכן נוהגין רוב בנ"א, אבל ראיתי אצל מדקדקים שנוהגים כהגר"א וחותרין שניהם ביחד.

²² ס' רע"ד ס"א וט"ז שם, וע' מג"א.

²³ שו"ת רבבות אפרים שם, וע' שו"ת חלקת יעקב ח"א ס' צ"ה וביאו"ה ס' תפ"ב ד"ה מי, לענין לצרף מצה ללח"מ בער"פ שחל בשבת.

²⁴ במנחת יצחק ח"ט ס' מ"ב וציץ אליעזר ח"ד ס"מ התירו לצרפה ללח"מ כיון שיעשה ראוי לאכילה מעצמה וכן בשו"ת בצל החכמה ח"ג ס' ק"י סק"ד ורבבות אפרים ח"ב ס' קט"ו, ובשבת הלוי ח"ו ס' ל"א אסר דהשתא מיהא אינה ראוי.

²⁵ וקעני מה שמצינו במשה רבינו ע"ה שהכיר טובה לאור ולא רצה להכותו אפי' בהיותו דומם, והאריך בזה בס' מכתב מאליהו ח"ג עמ' 100, דהענין הוא כדי להשריש ההרגש של הכרת הטוב בעצמו ואין שום חילוק אם המקבל יודע שהכיר לו טובה. וה"נ הכא אין לבזות הלחמאע"ג שאינו מרגיש, וכע"ז אמרו "אין מעבירין על האוכלין" בעירובין ס"ד והובא בשו"ע או"ח ס' ק"פ ס"ד.

should cover the bread from above and below with a white cover and not multi-colored, since the dew was white in color. According to this reason, one should cover the Lechem Mishne by Shalosh Seudos as well²⁶.

Shalosh Seudos: Before we discuss some of the Halachos of Shalosh Seudos, it is imperative to emphasize the importance of this Seudah. The Shulchan Aruch begins the Siman of Hilchos Shalosh Seudos with the words "יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית" – "One should be extremely careful to fulfill the third Seudah". By no other Halacha in Shulchan Aruch is this warning given – not for Tefillin, Shabbos or Basar B'chalav²⁷. No sect of Klal Yisrael has a "Minhag" not to eat Shalosh Seudos. The only dispute was in regard to the proper time to do so.

In Germany in some places the Minhag was to "split" the Second Seudah into two, by bentching in the middle, taking a short break and then washing and starting again, thereby accomplishing both the second and the third Seudah at one time. This Minhag was based on a Tosfos in Pesachim (ק.ה. ד"ה והנפ"מ בשם ר"ת) that says that between Mincha and Maariv on Shabbos one should not drink water, since the water is utilized by the Neshamos that are returned to Gehinnom at this time (The full explanation of this is beyond the scope of this article). Therefore, in order to avoid eating Shalosh Seudos after Mincha, they would split up the morning Seudah. This would only be effective provided that the second half of the Seudah was eaten at least a half hour after Chatzos Hayom²⁸. Some Poskim took issue with this Minhag since it may constitute making unnecessary Brachos, by washing and bentching an extra time²⁹. Other Poskim say that it is preferable to eat Shalosh Seudos after Mincha and not before. The Rama paskens in accordance with this opinion³⁰.

The Daas Zkeinim on this week's Parsha makes an interesting calculation. On every weekday morning Klal Yisrael would receive the daily portion of Mon – one Omer per person. Assuming that he will eat two meals a day (the norm at that time), he would prepare one loaf for each meal – each consisting of a half an Omer. On Friday they would receive a double portion – two Omer. For Friday morning a half an Omer was consumed, leaving one and a half for Shabbos, enough for three loaves. According to this calculation, On Friday night, they would have Lechem Mishne and eat one, as well as Shabbos morning. This would leave only one loaf for Shalosh Seudos. From this he concludes that one does not need Lechem Mishne at Shalosh Seudos. He continues to cite another opinion, that the double portion would quantitatively double when it was baked into bread, leaving everyone with 3 Omer = 6 loaves, two for each Seudah.

There are several other differences between Shalosh Seudos and the other meals as well. For one, by the first two meals one can only fulfill his obligation by eating a K'zayis (preferably a K'beitza) of bread. By Shalosh Seudos, preferably one also should eat bread, however, if it is not possible, he can fulfill his obligation with Mezonos or even fruit³¹. Secondly, by the other Seudos one is required to make Kiddush on wine, prior to eating. By Shalosh Seudos one is not required to make Kiddush. However, the Mekubalim state that one should make Kiddush during the Seudah Shlishis and say certain Pesukim that are printed in many Bentchers for this purpose³². Both men and women are obligated in Shalosh Seudos³³.

The Gemara in Shabbos (ק.יח.) states: "כל המקיים ג' סעודות בשבת, ניצל מג' פורעניות: מחבלו של משיח, מדינה של גיהנום, וממלחמת גוג ומגוג" – "Anyone who [properly] fulfills the Mitzva of eating three Seudos on Shabbos, is saved from three forms of tragedy: the birth pangs of Moshiach, the judgement of Gehinnom, and from the war of Gog and Magog". At this time, when the Gedolim have repeatedly told us in no uncertain terms, that we are witnessing משיח חבלי – the birth pangs of Moshiach, and have confirmed all the signs of דמשיחא – the "footsteps of Moshiach", given by Chazal³⁴, it is crucial for us to follow these words of Chazal to the fullest, so that we may be Zocheh to be saved from the pain of these stages, and speedily see the Geulah, בב"א.

גוט שבת,
מאיר הלוי הלמן
פעיה"ק תובב"א

²⁶ ע' שו"ת באר משה ח"ו ס' קל"ד בסוגריים, א"א בוטשאטש סו"ס רע"א ובבא"ח שנה ב' ח"י שרה אות י"ב.
²⁷ כוונתי אינו ח"ו דהם קלים מדין שלש סעודות, רק דרואין מזה שהוא דבר חשוב הצריכה חיזוק.
²⁸ רצ"א ס"ב דקודם לכן לא יצא. ויעויין בערוה"ש שחידש דגם סעודה השני' יש לה זמן לעיכובא, שאם אכלה אחר חצות לא יצא, והעולם לא נוהגים כן. ולכאורה יש להשיב עליו, מהא דפסק המחבר בס' רפ"ח דאסור להתענות עד ו' שעות, דתיפ"ל דאסור לבטל סעודת שבת מלבד איסור תענית, וצ"ע.
²⁹ רא"ש שבת פט"ז ס"ה, שו"ת מן השמים ס' י"ד, יוסף אומץ תר"ע.
³⁰ במהר"ל הל' שבת ס' י"א כתב דהמנהג באשכנז לאכול קודם מנחה, וכן באגור הל' שבת ס' ת"ג ובארחות חיים להרא"ש אות י"ז, ורא"ש פסחים והמרדכי, אמנם הרמב"ם הל' שבת פ"ל ה"י, והטור רצ"א, והג"מ וכן באגור שם פסקו שיש לאכול אחר תפילת מנחה, וכ"פ הרמ"א ס"ב. וע"ש דמ"מ לא ישתה מים מן הנהרות, וי"א דאינו אלא תוך י"ב חודש של פטירת קרוביו, וי"א שאינו אלא בערב שבת.
³¹ ס' רצ"א ס"ה ובמ"ב, דאם קשה לו לאכול לחם יאכל מיני מזונות מה' מיני דגן, ובקצוה"ש ס' צ"ב כתב דפת הבא בכיסנין עדיף ממעשה קדירה דיש לה תואר לחם. וא"ל יאכל בשר או דגים, וא"ל יאכל פירות או ישתה רביעית יין. ובפמ"ג כתב שיהדר אחר ז' מינים. ובשל"ה בשם הזהר כתב דרשב"י יצא בד"ת, וע' דברי יציב או"ח ס' קפ"ט.
³² במ"ב סקכ"א כתב שמ"מ יהדר לברך על היין בס"ג כדי לצאת דעת הרמב"ם דחייב לקבוע על היין, ובמחזור ויטרי ס' קל"ה, ארחות חיים להרא"ה, תשב"ץ ס' י"ט כתבו שיקדש קודם הפת וכ"מ בטור רצ"א, אולם היעב"ץ בסידורו והשל"ה מס' שבת כתבו רק שיקדש בתוך הסעודה, וכן נהג זקני הגרי"ד אב"ד דוורצברג וצאצאיו (ע' תולדות הגרי"ד מוורצברג הערה 34).
³³ ע' שו"ת יחיה דעת ח"ו ס' כ"ה
³⁴ ע' קובץ מאמרים ח"א באריכות, ובס' מעין בית השואבה פ' בא שהביא מכתב מהגר"א וסורמן הי"ד שכתב, "דבר זה ברור כשמש לכל המתבונן בכתובים ובדברי רז"ל סימינה של תקופה הזאת, אשר כולם באו א' מהם לא נעדר", וכ"כ הגר"ש שוואב צ"ל ג"כ בספרו עקבתא דמשיחא, וכן שמעתי הרבה פעמים ממו"ר הגר"א שוויי שליט"א.